

บทความวิจัย (Research Article)

พัฒนศึกษา: สหวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ
DEVELOPMENT EDUCATION: INTERDISCIPLINARY RESEARCH TO
DEVELOPMENT THE COUNTRY

Received: September 16, 2019

Revised: November 25, 2019

Accepted: November 29, 2019

ดวงกมล บางชวด^{1*}Doungkamol Bangchud^{1*}¹คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok 10330, Thailand

*Corresponding Author, E-mail: jaydoungkamol@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อคือ 1) เพื่อสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษา ระหว่างปี พ.ศ. 2521 – 2559 และ 2) เพื่อนำเสนอแนวโน้มของวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษาที่สอดคล้องและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ 643 เล่มจาก 7 มหาวิทยาลัย โดยการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์เนื้อหา สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า

1. วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับดุษฎีบัณฑิตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาชุมชนและการวิเคราะห์สถานการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาต่อไป มักใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ประโยชน์ที่ได้คือ องค์ความรู้จากการศึกษา ประเด็นต่างๆ ในเชิงลึก ได้รูปแบบการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลการพัฒนาที่ดำเนินการโดยภาครัฐ เอกชนและประชาชน

2. แนวโน้มการทำวิทยานิพนธ์ พบว่า 1) สอดคล้องกับบริบทของแต่ละมหาวิทยาลัย ความเชี่ยวชาญของคณาจารย์ และพื้นฐานของผู้เรียน 2) เสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการเชิงสหวิทยาการจากการปฏิบัติจริง การเปิดหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรออนไลน์ 3) ตั้งรับกับพลวัตการพัฒนาในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระดับโลก 4) สร้างสรรค์ทฤษฎีฐานรากเพื่อให้ได้บัณฑิตที่เป็นนักคิด นักวิชาการ และผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ 5) สร้างความร่วมมือทางวิชาการโดยการกำหนดทิศทางของประเด็นการทำวิทยานิพนธ์ การแลกเปลี่ยนอาจารย์และนักเรียน การจัดประชุมวิชาการและการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย เพื่อให้ได้บัณฑิตที่ “มองปัญหาออก แก้ปัญหาเป็น และสร้างกระบวนการได้”

คำสำคัญ: พัฒนศึกษา สหวิทยาการ วิทยานิพนธ์

Abstract

The objectives of this research were 1) to synthesize theses composed between 1978 to 2016, and 2) to propose a trend of development education theses according to and affecting development of the country. There were 643 theses from 7 universities by documentary research, content analysis, interview and focus group discussion. The results of the research synthesis were:

1. Most were doctoral degree theses. The main objectives of the theses were to develop the community and analyze the situation and propose solutions to resolve current issues. The mixed method

research was a complicated procedure and increased continuously. The finding of the theses were the body of knowledge, handbook and the model of policy implementation and evaluation of the past guidelines or development processes of the government, private and public sectors.

2. The proposed trends of development of the theses pertained to: 1) the university context, lecturers' expertise and students' backgrounds, 2) trends to support stronger interdisciplinary theses to create learning communities on genuine site-based and promoted online courses, 3) the vision of development of dynamic local, national and international programs, 4) trends to initiate the grounded theory that forms the good characteristic of technocrats, expertise and transformative leaders, and 5) scholar cooperation of lecturers and students to manage academic conferences or seminars and use social media as a platform of learning to coach graduates who could identify and solve problems and create successful development processes.

Keywords: Development Education, Interdisciplinary, Thesis

บทนำ

“...การพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบันต้องอาศัยสหวิทยาการ คือความรู้จากศาสตร์หลายสาขาหลายแบบเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่อจะพัฒนาชาติบ้านเมืองและคนในชาติไปพร้อมๆกัน... ความรู้ในลักษณะสหวิทยาการเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน สามารถปรับตัว แก้ไขปัญหาและดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงอันซับซ้อนของโลกยุคปัจจุบัน...”

พระราชดำรัสสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2558 ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานับประการเพื่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างต่อเนื่องและสะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาญาณในการแก้ปัญหาแบบองค์รวม โดยทรงใช้ความรู้แบบสหวิทยาการเพื่อวิเคราะห์ปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก โดยทรงนำหลักการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาโครงการตามพระราชดำริต่างๆ ซึ่งพระราชกรณียกิจเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงแบบอย่างการนำความรู้ทางวิชาการมาปรับใช้ต่อการปฏิบัติให้เหมาะสมกับบริบท สังคมและชุมชน เพื่อสร้างสมดุลของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม อันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Havanon, 1996) การทำความเข้าใจและแก้ปัญหาของสังคมต้องอาศัยการคิดอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอเนื้อหาของประเด็นที่ศึกษาหรือเพื่อแก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวม หากแต่แนวโน้มในอนาคตของสหวิทยาการศึกษาคงจะไม่เพียงการศึกษาปรากฏการณ์หรือแก้ไขความขัดแย้งดังเช่นในอดีตเท่านั้น หากแต่ต้องสามารถแสดงแนวทางหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหา และต้องให้ความสำคัญกับการเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกด้วย (James & Steve, 2017)

งานทางด้านพัฒนศึกษา หรือ Development Education มีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้คนในสังคมเกิดความตระหนักรู้ และเข้าใจถึงการพึ่งพาซึ่งกันและกันภายใต้ความไม่เท่าเทียมของโลกที่เราอาศัยอยู่ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การโต้เถียง การลงมือทำ และการสะท้อนกลับของสิ่งต่างๆ อันเป็นความท้าทายของสำนึกการอยู่ร่วมกัน Rukspollmuang (2014) กล่าวถึงงานพัฒนศึกษาว่ามีจุดเริ่มต้นในช่วงทศวรรษ 1960 ว่าในระยะแรกสนใจเพียงเรื่องการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างการศึกษาในสังคมที่แตกต่างกันเพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงการศึกษาในประเทศของตน ผลักดันการพัฒนาตามบริบทของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การสร้างความเข้าใจอันดี การตระหนักถึงปัญหาการพัฒนาต่างๆ ร่วมกัน การเชื่อมโยงปัญหาและหนทางแก้ไขเหล่านั้นให้เข้ากับวิถีชีวิต อีกทั้ง ยังเป็นการกระตุ้นให้ทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมกับการ “พัฒนา” สังคมให้ดีขึ้น โดยมี “การศึกษา” เป็นเครื่องมือ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดวิถีแห่งการพัฒนาที่จะส่งผลถึงเป้าหมายของการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับสากลนั่นคือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” การพัฒนาประเทศดังกล่าวจึงเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินงานและการนำผลของการวิจัย/วิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษามาใช้ เพื่อสะท้อนและนำเสนอ

มุมมองที่หลากหลายของการพัฒนาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ผู้ทำวิทยานิพนธ์จะต้องเป็นผู้ที่มีมุมมองที่ละเอียดคม มองเห็นปัญหาเพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ต้องการ ซึ่งต้องสามารถนำมาใช้ได้จริงโดยอาจจะมีการผสมผสานของหลากหลาย วิทยาการวิจัย หลายทฤษฎีการวิเคราะห์ เพื่อเผยให้เห็นทุกมิติที่ส่งผลต่อการพัฒนาดังแต่ระดับบุคคล ชุมชน สังคมและ ประเทศชาติ

การเปิดสอนสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนศึกษามีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ทำให้ในแต่ละปีมีวิทยานิพนธ์ทั้งในระดับ มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตจำนวนมากที่มีความหลากหลายทั้งในด้านประเด็นที่ศึกษา แนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้ วิธีวิทยาการวิจัย รวมถึงการวิเคราะห์แ่งมุมการศึกษาอย่างเป็นสหวิทยาการ จึงควรมีการสังเคราะห์งานวิจัยให้เห็นถึงสถานภาพของงานวิทยานิพนธ์ใน ภาพรวม การรวบรวมจัดหมวดหมู่งานวิจัยอย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกต่อการค้นคว้าและเป็นข้อมูลที่สำคัญในการอธิบายเพื่อ แสดงให้เห็นถึงทิศทางการวิจัยในสาขาวิชาต่อไป (Sudrung, 2009)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนสาขาวิชาพัฒนศึกษา จึงเห็นความสำคัญของการสังเคราะห์งานวิทยานิพนธ์ สาขาพัฒนศึกษาว่ามีเนื้อหา แนวคิด การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ผลการวิจัย การบูรณาการศาสตร์ต่างๆ กับการศึกษาใน ลักษณะใด เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอแนวโน้มการพัฒนางานด้านพัฒนศึกษาที่จะเป็นการสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ และเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศให้เกิดผลขึ้นได้จริงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์คุณลักษณะ แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ระเบียบวิธีวิจัย และข้อค้นพบจากผลของวิทยานิพนธ์ ทางพัฒนศึกษา ระหว่างปี พ.ศ. 2521 - 2559
2. เพื่อนำเสนอแนวโน้มการทำวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษาที่สอดคล้องและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ

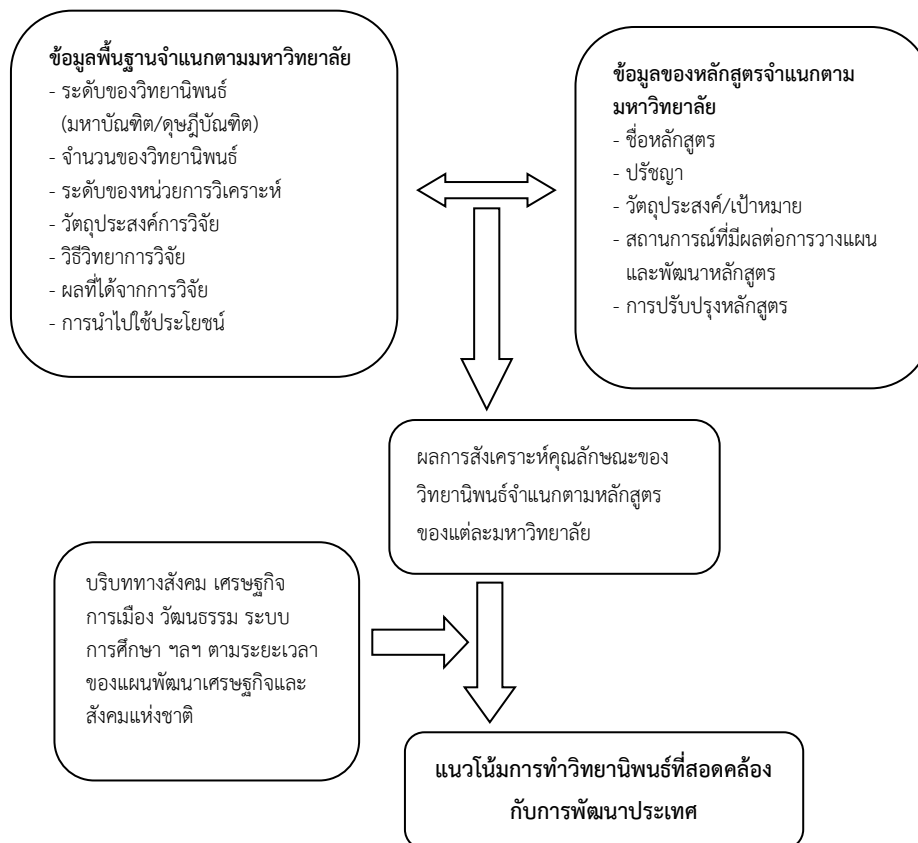
ขอบเขตในการวิจัย

แหล่งข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพัฒนศึกษาและสาขาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำแล้วเสร็จระหว่างปี พ.ศ. 2521 – 2559 ทั้งระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตจำนวน 643 เรื่อง ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ทั้งหมดที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร ต้นฉบับและสืบค้นทาง website: www.tdc.thailis.or.th จาก 7 มหาวิทยาลัย คือ 1) หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตร ครุศาสตรดุษฎี สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย 2) หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และ ชุมชน ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 3) หลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 4) หลักสูตรการศึกษา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม โครงการจัดตั้งภาควิชาการศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 5) หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 6) หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ 7) หลักสูตร ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

กรอบการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการสังเคราะห์เชิงคุณลักษณะโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อแยกแยะ วิเคราะห์ และสรุปคุณลักษณะของงานวิจัยซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของงานวิจัย อันเกี่ยวเนื่องกับบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลา บริบทของมหาวิทยาลัย และการนำไปใช้ประโยชน์ในอดีตและปัจจุบัน ที่ส่งผลถึงอนาคต สอดคล้องกับที่ Jamornmann (1988) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณลักษณะไว้ว่า 1) เพื่อบรรยาย พรรณนาและสรุป 2) เพื่อบอกความสัมพันธ์

หรืออธิบายความสัมพันธ์ 3) เพื่อเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันและความแตกต่าง และ 4) เพื่อทำนายผลที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น การอภิปรายวิจัยในครั้งนี้คือจึงให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูลและสรุป ต่อด้วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวิทยานิพนธ์กับ บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงให้เห็นความสอดคล้องของวิทยานิพนธ์กับการพัฒนาประเทศและขั้นสุดท้ายคือแสวงหา แนวโน้มซึ่งก็คือการทำนายผลของการทำวิทยานิพนธ์ในอนาคต ดังนั้น จึงใช้การสังเคราะห์เชิงคุณลักษณะมาเป็นแนวทางการทำ การดำเนินการวิจัย สามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีที่ใช้ในการวิจัยคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary research) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบบันทึกข้อมูลที่จัดทำขึ้นจำนวน 1 ฉบับโดยแบ่งเป็น 2 ตอน และแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 1 ฉบับ แบบบันทึกข้อมูลดังกล่าวได้รับการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและครอบคลุมถึงตัวแปรด้านข้อมูลพื้นฐานและคุณลักษณะของงานวิทยานิพนธ์ แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ การวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วยดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดและหลักการจากการศึกษาเอกสาร แล้วจึงสร้างเครื่องมือเพื่อบันทึกข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเชิงคุณลักษณะของงานวิทยานิพนธ์ และสร้างประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านหลักสูตรและการสอนในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับพัฒนศึกษา เริ่มจากการสำรวจวิทยานิพนธ์ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องจากระบบออนไลน์ และการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีได้กำหนดว่าเป็นหลักสูตรที่มีชื่อเดียวกันเท่านั้น หากแต่ได้พิจารณาเฉพาะ

วิทยานิพนธ์ที่มาจากหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนรายวิชาทางพัฒนศึกษา อาทิ ทฤษฎีพัฒนศึกษา ภูมิปัญญากับการพัฒนา การวิจัยด้านพัฒนศึกษา การศึกษาเพื่อการพัฒนา การประยุกต์ใช้ศาสตร์ต่างๆเพื่อการพัฒนา ด้วยเห็นว่า หากผู้เรียนที่ได้เรียนในรายวิชาใกล้เคียงกัน จะมีความรู้ ความคิด มุมมองต่อเรื่องต่างๆ อย่างมีทิศทางและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาซึ่งอาจจะมีใช้สาขาวิชาที่มีชื่อเดียวกันเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์งานวิจัย ผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์เอกสารตามประเด็นที่จะศึกษา ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับศึกษาการกระจายของงานวิทยานิพนธ์โดยใช้ความถี่และร้อยละ และ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณลักษณะของงานวิจัย โดยวิเคราะห์ตามกรอบการวิจัยเพื่อให้ข้อสรุปจากการแยกประเด็น จัดกลุ่ม เรียบลำดับให้น่าหนัก เชื่อมโยงความสัมพันธ์ก่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลโดยจำแนกเป็นระดับของวิทยานิพนธ์ (มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต) ลักษณะของวิทยานิพนธ์แต่ละมหาวิทยาลัย และแต่ละช่วงเวลาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเคราะห์งานวิจัย เมื่อได้ผลการวิเคราะห์แล้ว จึงได้นำสิ่งที่ได้มาสังเคราะห์ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อให้ได้แนวโน้มการทำวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษา สร้างเป็นร่างแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ที่สอดคล้องและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ

ขั้นตอนที่ 5 การจัดทำข้อเสนอแนวโน้มการทำวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษาที่สอดคล้องและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ จากขั้นตอนที่ 4 นั้น ทำให้ได้ร่างแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ที่สอดคล้องและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ และปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยข้อมูลที่ได้นี้ถือเป็นแนวโน้มในการทำวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ที่นำมาสังเคราะห์ในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต ร้อยละ 56.45 (363 เรื่อง) และระดับมหาบัณฑิต ร้อยละ 43.55 (280 เรื่อง) มหาวิทยาลัยที่มีจำนวนวิทยานิพนธ์โดยรวมจำนวนมากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยศิลปากร จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานพบว่า ส่วนมากมีระดับของหน่วยการวิเคราะห์เป็นการศึกษาคณะของกลุ่มคนหรือชุมชนเฉพาะ ทั้งที่มีพื้นที่อยู่ร่วมกันเป็นตำบล หรือหมู่บ้านเดียวกัน และชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่เสมือนคือในระบบ Online รวมถึงชุมชนที่รวมกลุ่มคนที่ประสบปัญหาเดียวกัน หรือความสนใจเดียวกัน เช่นเด็กติดเกมส์ คุณแม่วัยใส หรือผู้ติดยาเสพติด รองลงมา คือ วิทยานิพนธ์ที่มีหน่วยวิเคราะห์ระดับประเทศ หมายความว่าเป็นการศึกษา/เสนอแนวทางการแก้ไขนโยบายต่างๆ ในระดับประเทศ หรือการศึกษาชุมชนมากกว่า 1 ชุมชนจากหลายภูมิภาคที่สามารถเป็นตัวแทนประเทศไทยได้ วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ส่วนมากเป็นการศึกษา วิเคราะห์ หรือวิพากษ์สถานการณ์หรือปัญหาที่มีอยู่ และเพื่อสร้างสรรค์แนวทางการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในอนาคต ทฤษฎีที่ในวิทยานิพนธ์จะมีการผสมผสานทั้งด้านสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ กับศาสตร์ทางการศึกษา วิธีวิทยาที่ใช้กัน โดยมากเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed research) ผลที่ได้จากการวิจัยจะมีทั้งการนำเสนอแนวทาง/แผนการพัฒนาในหลายระดับ ได้หลักสูตร คู่มือ และผลการวิพากษ์ปรากฏการณ์ และในบางส่วนแสดงให้เห็นถึงการนำแนวทางการนำนโยบายภาครัฐไปสู่การปฏิบัติได้จริงต่อไป ประโยชน์ที่ได้รับส่วนมากส่งผลต่อกลุ่มคนหรือชุมชนที่อยู่ร่วมกันหรือมีความสนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน

ในส่วนของการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์กับหลักการของหลักสูตรที่เปิดสอนนั้น พบว่า ก่อนเปิดสอนทุกหลักสูตรจะมีการศึกษาหลักสูตรที่มีลักษณะคล้ายกันในแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสาขา Development Education โดยตรงหรือสาขาใกล้เคียง เช่น Development Studies, Comparative Education, International Education หรือ Global Education และนำมาปรับให้เข้ากับการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทย ซึ่งเห็นว่าได้ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเหมือนกันทุกมหาวิทยาลัย คือ การเพิ่มการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ในช่วงแรกนั้น วิทยานิพนธ์มักจะเกี่ยวกับการพัฒนา

การศึกษาในระบบ ซึ่งแตกต่างจากวิทยานิพนธ์ในระยะหลังที่ส่วนมากมีประเด็นที่มาจากวิทยานิพนธ์จากนโยบายด้านการพัฒนาประเทศหลากหลายมิติ บ้างก็สอดคล้องกับนโยบายการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือการนำนโยบายสู่การปฏิบัติมากขึ้น

2. ผลการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ตามบริบทของมหาวิทยาลัย

2.1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีหลักการของหลักสูตรคือการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเข้าใจสถานการณ์ ปัญหาของสังคมและนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับสากล บัณฑิตที่พึงประสงค์คือบุคคลที่มีจิตลักษณะในการวิเคราะห์ วิพากษ์ มีความรู้ด้านการศึกษา ด้านการวิจัยและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ ดังนั้น ผลของการทำวิทยานิพนธ์คือการสร้างองค์ความรู้และการสร้างบุคลากรที่มีทักษะการพัฒนายอย่างเป็นสหวิทยาการ

2.2 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยานิพนธ์ในช่วงแรกจึงเป็นไปตามพื้นฐานความรู้และการทำงานของผู้เรียนในระยะหลังจึงได้ขยายขอบเขตออกมาสู่ประเด็นที่เป็นระดับชาติและระดับโลกมากขึ้นโดยใช้แนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม คือผู้เรียนต้องมิมุมมองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยใช้การศึกษาเป็นตัวขับเคลื่อน บัณฑิตที่พึงประสงค์คือ “นักคิด นักพัฒนา นักวิจัย ที่ต้องชี้นำสังคมได้” อีกทักษะที่สำคัญคือต้องมองชุมชนให้ออก หาทางปฏิบัติได้จริง งานส่วนมากจึงเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการเนื่องจากผู้เรียนส่วนมากเป็นผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือชุมชนต่างๆ แล้วต้องกลับไปทำงานที่หน่วยงานของตนเอง จึงต้องการนำผลจากวิทยานิพนธ์ไปใช้ได้ทันที

2.3 มหาวิทยาลัยขอนแก่น งานวิทยานิพนธ์ส่วนมากจะมีพื้นที่ศึกษาบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงหรือในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีกทั้งมีผู้เรียนจากประเทศเพื่อนบ้านด้วย งานวิทยานิพนธ์ส่วนมากเป็นเรื่องของการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้เรื่องสุขภาพของชุมชน อาจมีบ้างที่เป็นกรณีศึกษาเชิงนโยบายในระดับชาติ นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาปัญหาและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของสังคมในเรื่องยาเสพติด การเมือง เศรษฐกิจ และยังมีการทำนายพฤติกรรมของชุมชนในอนาคต โดยอาจทำการทดลองกิจกรรมต่างๆ การวิจัยจะเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) จำนวนมาก

2.4 มหาวิทยาลัยบูรพา งานวิทยานิพนธ์ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างกิจกรรมหรือรูปแบบการพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้จริงในหน่วยงาน องค์กร หรือท้องถิ่น อีกทั้งมีการศึกษาปัญหาสังคมที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาเสพติด คุณแม่วัยใส ผู้สูงอายุ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการจัดการศึกษาเฉพาะที่มีหลายแห่งเช่นทหาร พยาบาล และลักษณะของวิทยานิพนธ์ที่มีมากกว่าที่อื่นคืองานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นการวิเคราะห์พระธรรมคำสั่งสอนหรือการสร้างกิจกรรมให้กับฆราวาส อาจเป็นเพราะผู้เรียนส่วนหนึ่งเป็นพระสงฆ์ในพื้นที่ด้วย งานวิจัยอีกส่วนหนึ่งเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) รูปแบบกิจกรรมเพื่อทดลองและประเมินผลกิจกรรมในโรงเรียนหรือหน่วยงาน

2.5 มหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดสอนเฉพาะระดับมหาบัณฑิตที่แม้ว่าจะปิดหลักสูตรไปแล้วแต่ถือได้ว่ามีวิทยานิพนธ์ที่น่าสนใจจำนวนมาก ผลงานส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาโรงเรียนทั้งในระดับขั้นพื้นฐาน และอาชีวศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงการศึกษากลุ่มโรงเรียน เช่น กลุ่มโรงเรียนที่เน้นการสอนวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีการศึกษากลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะเช่นกลุ่มคนที่ยากไร้ กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส ผู้ติดยาเสพติด หรือกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน งานวิจัยส่วนมากเป็นการสำรวจเชิงปริมาณแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ผลการวิจัย

2.6 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เปิดสอนเฉพาะระดับดุษฎีบัณฑิตเป็นมหาวิทยาลัยแรกในปี พ.ศ. 2517 ที่รวบรวมคณาจารย์ที่มีความรู้เฉพาะทางซึ่งเรียนจบจากต่างประเทศมาสอนเป็นสหวิทยาการ และมองเห็นปัญหาของสังคมในขณะนั้นที่ยังไม่เกิดการพัฒนาที่แท้จริงตามตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจ และมีความเชื่ออย่างยิ่งว่าการศึกษาจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ เนื่องจากมีระยะเวลาที่เปิดสอนยาวนานจึงสามารถแบ่งช่วงของการทำงานวิทยานิพนธ์เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นการพัฒนาการศึกษาเพื่อตอบสนองการพัฒนาของประเทศทั้งในระดับนโยบายการศึกษาจนถึงการศึกษาท้องถิ่นทุกระดับการศึกษา ช่วงต่อมาคือการวิเคราะห์ วิพากษ์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนบางกลุ่มของประเทศที่ไม่ได้รับการเหลียวแล ไม่ได้การพัฒนา

ตามที่ควรจะเป็น และต่อมาเป็นช่วงเวลาที่จะนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็นข้อมูลและหลักคิดเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงต่อไป

2.7 มหาวิทยาลัยศิลปากร มีเป้าหมายคือการสร้างผู้นำทางปัญญาที่สามารถทำงานในชุมชนได้เพื่อสร้างกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่องและยั่งยืน ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นหลักของการพัฒนาหรือการทำคู่มือและแผนการเรียนรู้ วิทยานิพนธ์ส่วนหนึ่งจะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานของกิจกรรมหรือโครงการที่ได้ทำไปแล้ว รวมถึงการวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาของชาติ นโยบายภาครัฐ รวมถึงประเด็นการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ จนถึงการสร้างกระบวนการเพื่อพัฒนาหน่วยงานของตนเอง การประเมินองค์กร งานบางส่วนสร้างกระบวนการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการทำงานเพื่อประโยชน์ขององค์กร/หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

3. ผลการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ตามระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วิทยานิพนธ์ที่นำมาสังเคราะห์ในครั้งนี้อยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2521 – 2559 คือ ช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 - 11 อย่างไรก็ดี ที่มาของการเปิดสอนในสาขานี้เกิดจากความต้องการศึกษาและแก้ปัญหาของการพัฒนาประเทศในช่วงก่อน จึงขออธิบายสถานการณ์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-3 ไว้ว่า ประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาประเทศมาแล้วระยะเวลานานที่เน้นถึงการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจการค้าในภาคอุตสาหกรรมจึงมีการขยายตัวการลงทุนด้านสาธารณูปโภคทั่วประเทศหลายประการ ความเจริญรวมตัวกันอยู่ที่เมืองใหญ่และแหล่งอุตสาหกรรมเป็นส่วนมาก ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมเมืองและสังคมชนบทมากขึ้นเรื่อยๆ นักวิชาการด้านการศึกษาหลายคนเห็นถึงอันตรายของสถานการณ์ดังกล่าว จึงได้เริ่มต้นทำความเข้าใจสภาพการณ์ และแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาโดยเชื่อว่าการศึกษาจะสามารถเตรียมคนให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น

ในช่วงเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) นั้น ได้มีการปรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยกระทรวงศึกษาธิการซึ่งกำหนดให้มีหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 วิทยานิพนธ์ในช่วงนี้มีเพียงของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่มักเป็นเรื่องของการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียน ผลที่ได้จึงเป็นแบบฝึก รูปแบบการเรียนรู้ แนวทางจัดอบรมของโรงเรียน และระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ ยังมีงานบางส่วนที่เป็นการพัฒนาองค์กรภาคเอกชนด้วย ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) การจัดการศึกษาได้ขยายขอบเขตเพื่อแสวงหาทางแก้ปัญหาความยากจนโดยการมีงานทำในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม การวิเคราะห์การกระจายรายได้สู่ชนบทซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนพัฒนาดังกล่าว แต่หลังจากปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา เริ่มมีวิทยานิพนธ์ที่ให้ความสำคัญกับการร่วมพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน อีกทั้งเริ่มมีงานวิพากษ์การพัฒนาผ่านกลุ่มคนที่มีความหลากหลายเช่นคนชายขอบ เด็กชายแดนมากขึ้น และยังมีวิทยานิพนธ์บางส่วนเป็นการประเมินผลของโครงการพัฒนาที่ผ่านมาเพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างแนวทางการพัฒนาต่อไป

ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) นั้น ได้เพิ่มมิติของการพัฒนาประเทศในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทโลก แต่วิทยานิพนธ์ในช่วงนี้ยังไม่สอดคล้องกับจุดเน้นดังกล่าวมากนัก ด้วยยังคงเป็นการประเมินผลและตรวจสอบการพัฒนาที่ผ่านมาทั้งในระดับรัฐและท้องถิ่นเพื่อนำผลไปต่อยอดการพัฒนา บางส่วนนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนทหาร โรงเรียนนายร้อย และการพัฒนาแบบร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชน อีกทั้งมีการทำนายอนาคตของสภาพสังคมในแง่มุมต่างๆ ผ่านกระบวนการวิจัยด้วย สำหรับในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) เป็นช่วงที่รัฐเร่งการขยายตัวเรื่องการลงทุน ส่งออกและการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดปัญหาตามมาโดยเฉพาะความยากจนและความเหลื่อมล้ำของคนส่วนหนึ่งของประเทศ ด้วยปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นทำให้นักวิชาการทางการศึกษาเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ไม่ตอบสนองการพัฒนาเท่าที่ควร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้เปิดสอนสาขาวิชาพัฒนศึกษาขึ้น สำหรับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เริ่มศึกษากลุ่มคนที่ได้รับผลจากการพัฒนาเช่น คนพิการ ผู้ต้องขัง ฯลฯ อันสะท้อนปัญหาอันเป็นจุดบอดของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมามากขึ้น โดยใช้การวิเคราะห์ผ่านมุมมองของทฤษฎีทางสังคมศาสตร์

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) เป็นช่วงหลังจากภาวะวิกฤตด้านเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ปรับกระบวนการจัดการศึกษาโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น วิทยานิพนธ์ที่เป็นการวิพากษ์ปัญหาสังคมมีน้อยลง และมีวิทยานิพนธ์ที่พยายามสร้างแนวทางการร่วมมือเพื่อพัฒนามากขึ้น อาทิ แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในทุกกระดับ นอกจากนี้ ยังมีวิทยานิพนธ์ที่นำเสนอการสร้างความกระบวนการณ์นโยบายภาครัฐหลายเรื่องสู่การปฏิบัติ งานส่วนหนึ่งได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นรากฐานวิธีคิดเรื่องการพัฒนา ที่เน้นให้ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนามากขึ้น ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) มีหลายมหาวิทยาลัยเปิดสอนในหลักสูตรที่ใกล้เคียงกับพัฒนศึกษามากขึ้น ลักษณะของงานวิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ การพัฒนาการจัดการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน การพัฒนาชุมชนผ่านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวิเคราะห์การพัฒนาที่ผ่านมาและเสนอทางเลือกนโยบายหรือการแก้ปัญหา ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ยึดหลักการของการให้ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเช่นเดิม คือการพัฒนาทั้งสุขภาพกาย สุขภาพใจ สถานะทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงรวมถึงการรู้เท่าทันการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของตนเองด้วย

ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ผู้ที่เรียนในด้านพัฒนศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ได้ฝึกทักษะในการวิพากษ์สังคมมาแล้ว จะมองเห็นถึงปัญหาของการพัฒนาโดยเฉพาะการนำนโยบายสู่การปฏิบัติในเชิงบูรณาการ วิทยานิพนธ์ในช่วงนี้เริ่มมีการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้จริงและต่อยอดการพัฒนาในทุกระดับ มีวิทยานิพนธ์หลายเล่มกล่าวถึงการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) อันเป็นช่วงสุดท้ายของการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงมุมมองมิติของการพัฒนาทั้งในระดับบุคคล องค์กร ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยนำเสนอแนวทาง แนวประพฤติปฏิบัติ รวมถึงรูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้ได้รับการพัฒนาประกอบกับแนวคิดทฤษฎีเชิงวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มจากกระบวนการกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินการด้วยตนเอง จากนั้นจึงร่วมกับนักวิชาการเพื่อการพัฒนาและประเมินผลแบบครบวงจรภายใต้หลักธรรมาภิบาล ให้สามารถพึ่งพาตนเองและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบ

นอกจากนี้ ยังได้นำผลการสังเคราะห์นำเสนอในการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสรุปเป็นแนวโน้มในการทำวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคมไทยไว้ว่า

1. การทำวิทยานิพนธ์ที่เหมาะสมกับสังคมไทยเพื่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริงนั้น ควรสอดคล้องกับแนวคิดหลักและจุดแข็งของแต่ละมหาวิทยาลัย ซึ่งจะส่งผลต่อการได้รับการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน การทำวิทยานิพนธ์และการนำวิทยานิพนธ์มาใช้ประโยชน์ต่อไป รวมถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชนบทมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการทำวิทยานิพนธ์ด้วย

2. การลดข้อจำกัดของการรับคณาจารย์ โดยเฉพาะสาขาที่เรียนจบมา และด้วยความเป็นสหวิทยาการ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญที่หลากหลาย มิใช่เพียงอาจารย์ที่จบในสาขาวิชาพัฒนศึกษาโดยตรงเท่านั้น เพราะอาจารย์ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการทำวิทยานิพนธ์ แนวโน้มของการคัดเลือกอาจารย์จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ต้องมีความรู้ที่กว้างไกล ลึกซึ้งและหลากหลายด้วย

3. การทำวิทยานิพนธ์ที่ต้องมองให้กว้างไกลและเชิงลึก กล่าวคือต้องนำบริบทของโลกมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์การพัฒนาที่สามารถดำเนินการได้ และยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาระดับท้องถิ่นอันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา “คน” ให้มีความเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

4. การแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของนักวิชาการไทยในการสร้างทฤษฎีฐานรากที่เหมาะสมกับสังคมไทย กระบวนการวิจัยที่สามารถตอบสนองความต้องการการพัฒนาได้อย่างตรงประเด็นและเพียงพอ รวมถึงการสร้างบัณฑิตที่

พึงประสงค์ ด้วยศาสตร์ทางพัฒนศึกษาคือการสร้างวิธีคิดที่ชัดเจนและเชื่อมโยงกันเพื่อการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหา ดังนั้นการสร้างวิธีคิดให้กับนิสิต/นักศึกษาเพื่อใช้ต่อยอดการทำงานของตนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง

5. การเสริมสร้างความร่วมมือของแต่ละมหาวิทยาลัยและการเผยแพร่ให้สังคมได้รู้จักสาขาวิชาพัฒนศึกษามากขึ้น รวมถึงการนำผลงานไปใช้ต่อยอดได้จริง อีกทั้งควรมีความร่วมมือในการกำหนดประเด็น การพัฒนาไปพร้อมกันในแต่ละช่วงระยะเวลา ร่วมสร้างพลังทางวิชาการเพื่อผลักดันให้เกิดการศึกษาหรือแก้ไขประเด็นการพัฒนาต่างๆ ของสังคมได้อย่างแท้จริง

การอภิปรายผล

จากการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์เพื่อนำเสนอแนวโน้มทางพัฒนศึกษาที่สอดคล้องและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ สามารถอภิปรายผลการวิจัยเป็นประเด็นข้อค้นพบต่างๆ ได้ดังนี้

1. แนวโน้มการทำวิทยานิพนธ์ตามกระแสการพัฒนาของประเทศ

แนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกได้กลายมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่ภาครัฐ ภาคเอกชน ครูอาจารย์ นักวิชาการ และประชาชนยึดมั่นอย่างมั่นคง กล่าวคือ 1) วิทยานิพนธ์ในช่วงที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นงานที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาซึ่งพัฒนาคนให้เหมาะสมกับพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่ไม่ได้สอดคล้องกับบริบทของประเทศสังคมเกษตรอย่างแท้จริง 2) วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาประเด็นการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงรากฐานของปัญหาและปัจจัยเงื่อนไขของการพัฒนาประเทศว่ามีความแตกต่างจากตะวันตก วิทยานิพนธ์จึงได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ใช้ “ภูมิปัญญาไทย” ให้เป็นในการสร้างองค์ความรู้พื้นฐานของประเทศเพื่อพัฒนา “คน” เป็นสำคัญ ด้วยเชื่อว่าทฤษฎี/แนวคิดการพัฒนานี้ถือกำเนิดบนผืนแผ่นดินไทยนั้น จะเป็นกุญแจสำคัญในการช่วยพัฒนาตามภูมิสังคมไทยได้อย่างแท้จริง 3) แนวโน้มการทำวิทยานิพนธ์เพื่อตอบสนองการพัฒนาของประเทศที่ดีควรเป็นงานที่ได้ศึกษาชุมชนในสังคมไทยอย่างแท้จริง มีการใช้ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) เพื่อแสวงหาคำอธิบาย การทำความเข้าใจและแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม ส่งผลถึงการจัดการเรียนการสอนในระยะนี้จะมีกิจกรรมประกอบรายวิชาเกี่ยวกับการร่วมกันพัฒนาชุมชนและร่วมกันวิเคราะห์เพื่อสร้างเป็นทฤษฎี การทำเช่นนี้ จะสามารถนำผลการวิจัยมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนได้จริงต่อไป

2. แนวโน้มของการวิจัยแบบสหวิทยาการ

วิทยานิพนธ์แบบสหวิทยาการคืองานที่ใช้มุมมองที่หลากหลายในการวิเคราะห์ คือ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เพื่อตอบสนองการขับเคลื่อนการพัฒนาในเชิงปฏิบัติที่ต้องใช้มุมมองการคิดที่หลากหลาย 2) ผู้ทำวิทยานิพนธ์ที่มีคุณลักษณะของผู้ที่มีมุมมองการวิเคราะห์หลากหลายได้หลอมมุมมองโดยเฉพาะงานที่เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา สอดคล้องกับที่ Jamornmann (1988) เห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการสรุปตามเกณฑ์ของผู้อ่าน ผลการวิเคราะห์เนื้อหาจะแตกต่างกันตามผู้อ่านแต่ละคน ผู้วิจัยจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนตั้งแต่การมองประเด็นปัญหา การหาทางออกและการตีความเนื้อหาควบคู่กับบริบทต่างๆ 3) วิทยานิพนธ์ที่นำแนวคิด/ทฤษฎีในศาสตร์การพัฒนา ทฤษฎีทางสังคมวิทยาศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์ควบคู่กับแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นว่าศาสตร์ต่างๆ ล้วนทำหน้าที่ของตนเอง แต่สามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ 4) วิทยานิพนธ์ที่วิเคราะห์แบบสหวิทยาการนี้แสดงให้เห็นว่า ไม่มีความรู้ใดที่มีเพียงหนึ่งเดียวแบบสำเร็จรูปแล้วจะสามารถแก้ปัญหาหรือตอบปัญหาได้ทุกอย่าง ดังเช่นพระราชดำรัสของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559 ความตอนหนึ่งว่า “...ในการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจการงานนั้น คนเราจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องต่างๆ สิ่งต่างๆ ให้รอบคอบและรอบด้าน เพื่อให้วินิจฉัยตัดสินได้ถูกต้องและประพฤติตนปฏิบัติงานได้เหมาะสมทุกกรณี...”

3. แนวโน้มการนำผลของวิทยานิพนธ์ไปใช้ได้จริง

งานวิทยานิพนธ์ที่พบมีประเด็นความสนใจหลายระดับโดยมุ่งหวังแนวทางการนำผลที่ได้ไปใช้ได้จริง กล่าวคือ 1) ส่วนหนึ่งในสาขาพัฒนศึกษาได้นำนโยบายการพัฒนาด้านต่างๆ มาเป็นประเด็นในการทำวิจัย ไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษา แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รวมถึงแผนงานในมิติต่างๆ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับ

ท้องถิ่น วิทยานิพนธ์แต่ละเรื่องจึงมีวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม ซึ่งอาจเป็นเพียงการวิเคราะห์หรือนำไปปฏิบัติจริง 2) วิทยานิพนธ์ศึกษาประเด็นเกี่ยวข้องกับฐานคิดของการพัฒนาสากล ได้แก่ Inclusive development หรือการพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง ซึ่งในปัจจุบันเป็นการมุ่งวิพากษ์มากกว่านำไปสู่การปฏิบัติ 3) วิทยานิพนธ์ส่วนหนึ่งกล่าวถึงการพัฒนาคนชายขอบ เด็กชายแดน หรือกลุ่มคนที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนมักเป็นงานวิจัยที่ได้ผลในเชิงปฏิบัติการ

อย่างไรก็ดี เกือบทุกงานวิทยานิพนธ์จะแสดงผลการวิจัยที่ได้จากพื้นที่หรือกรณีศึกษาอย่างชัดเจนแต่ไม่ได้เขียนถึงปัจจัยเงื่อนไขถึงการนำไปใช้ต่อไปที่อื่นๆว่าควรพิจารณาสิ่งใดเพิ่มเติมหากต้องการนำไปใช้ ซึ่งบางมหาวิทยาลัยเห็นว่า การศึกษากรณีในเชิงสหวิทยาการนี้ไม่จำเป็นต้องนำไปใช้ต่อ (Generalize) เนื่องจากเห็นว่าการศึกษา การวิเคราะห์หรือการนำเสนอแนวทางการพัฒนาควรเป็นเรื่องเฉพาะของสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น ผู้อ่านงานวิทยานิพนธ์จะได้ประโยชน์จากกรณีที่ได้ศึกษามา และได้เรียนรู้กระบวนการวิจัย การวิเคราะห์ วิพากษ์ คิดไตร่ตรองถึงประเด็นต่างๆ เพื่อเป็นความรู้ต่อไป

4. แนวโน้มการจัดการเรียนการสอนในอนาคต

การเรียนการสอนของผู้ทำวิทยานิพนธ์ถือเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเตรียมตัวก่อนลงสนามทำวิทยานิพนธ์ 1) ปัจจุบันสามารถแบ่งรายวิชาได้เป็น 3 กลุ่มคือ ทฤษฎีพัฒนศึกษาและพื้นฐานความรู้ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ รายวิชาด้านการศึกษา และรายวิชาเกี่ยวกับการวิจัย 2) การเพิ่มการฝึกปฏิบัติการทำวิจัยในชุมชนซึ่งโดยมากจะเป็นการเรียนรู้ร่วมกันหลายรายวิชา เนื่องจากการทำงานชุมชนจำเป็นต้องใช้ทักษะและความรู้เรื่องกระบวนการที่หลากหลาย 3) การสนับสนุนให้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆ เพื่อนำมาใช้กับกระบวนการดำเนินงานต่างๆ โดยบางมหาวิทยาลัยได้เพิ่มรายวิชาดังกล่าวเป็นรายวิชาบังคับ

การจัดการเรียนการสอนดังกล่าวมีส่วนคล้ายคลึงกับที่ Rukspollmuang (2014) กล่าวไว้ว่า ในอดีตนั้นจะมีกลุ่มรายวิชา 3 กลุ่ม คือ หลักทฤษฎีและพื้นฐานองค์ความรู้ ระเบียบวิธีการวิจัยและเทคนิคการวิเคราะห์ และการฝึกภาคสนาม การเรียนการสอนของสาขาวิชาพัฒนศึกษาที่ได้พบจากการวิจัยนั้นคือ จะเรียนรวมกันเป็นหลายรายวิชา มีคณาจารย์เข้าร่วมการเรียนเป็นกลุ่ม ผู้เรียนทำงานเป็นทีม เรียนรู้จากการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนและอาจารย์ผ่านประสบการณ์ที่มีมาแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีทิศทางจากแนวโน้มการจัดการศึกษาในปัจจุบันที่เน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนทางไกล หรือเรียนเก็บหน่วยกิตเป็นรายวิชาแล้วทำมาเทียบในภายหลังได้ ดังนั้น หากสาขาวิชาจำเป็นต้องปรับตัวเรื่องเรียนการสอน อาจต้องพิจารณาให้รอบคอบว่า การเรียนการสอนของพัฒนศึกษา หากสามารถเรียนทางไกลหรือเรียนแยกเป็นรายวิชาแล้ว จะทำให้ได้ผลการเรียนที่มีประโยชน์ สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงหรือไม่

5. แนวโน้มที่ให้ทั้ง “คน” และ “ชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา

1) ในช่วงเวลาแรกเริ่มของวิทยานิพนธ์นั้น ได้ให้ความสำคัญกับ “การศึกษา” เพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนา หากแต่ช่วงเวลาผ่านไป ประเทศไทยประสบปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองมากมาย คนไทยเริ่มตระหนักถึงความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา ประกอบกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงต้องการให้พัฒนาโดยมี “คน” เป็นศูนย์กลาง 2) การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อันมีหลักสำคัญคือการพัฒนา “คน” มาเป็นเป้าหมายของการพัฒนา 3) การน้อมนำหลักคิดดังกล่าวมาใช้ในการพึ่งพาตนเองนั้นได้ขยายความรู้ความเข้าใจและแนวทางการดำเนินงานออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเมื่อผู้ปฏิบัติได้คิดวิเคราะห์ผลของการทำงานแล้วพบว่า การพัฒนาไม่สามารถทำได้โดยรัฐ หรือเอกชน หรือนักวิชาการ หรือประชาชนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่ต้องร่วมมือร่วมใจกันตั้งแต่การตั้งประเด็นปัญหา การแสวงหากระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อน รวมถึงการกระตุ้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพด้วย เน้นไปที่การกระตุ้นให้คนเกิดการวิเคราะห์ การตระหนักรู้เพื่อให้เกิดการลงมือปฏิบัติ

สอดคล้องกับที่ Paolo Freire ได้กล่าวว่า ความสำเร็จของการพัฒนาจะเกิดขึ้นจากความสำเร็จของบุคคลต่อการวิเคราะห์ วิพากษ์สังคมเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหา สำหรับการจะก่อให้เกิดสำนึกนั้น บุคคลต้องได้รับการศึกษาและการดิ้นรนเพื่อมิให้จำนนต่อสังคมที่ไม่ยุติธรรมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว (Radical) ภายใต้อาณัติหลากหลาย บุคคล

ควรต้องมีหลักยึดเหนี่ยวที่ถูกต้องไว้เสมอ และยิ่งสอดคล้องกับความหมายของพัฒนาศึกษาของสหประชาชาติในเบื้องต้นไว้ว่า “ความสามารถของมนุษย์ในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง ประเทศชาติและโลก ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งที่มี นัยยะของการวิจารณ์การรับรู้ของสถานการณ์ท้องถิ่น ชาติและนานาชาติ บนพื้นฐานความเข้าใจในบริบทของกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง” (Osler, 1994)

6. แนวโน้มการเผยแพร่งานวิจัยเชิงสหวิทยาการ

งานวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษาส่วนหนึ่งมักมีลักษณะเฉพาะตัว คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งจะให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชน โรงเรียน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น ทำให้ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปพร้อมกันด้วย ดังนั้น 1) การเผยแพร่งานวิจัยทางพัฒนศึกษา จึงไม่จำเป็นต้องนำเสนอในเชิงวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังสามารถถ่ายทอด ส่งต่อวิธีการ กระบวนการ และผลของการวิจัยให้กับผู้ที่นำไปใช้ได้โดยตรง เป็นการสร้างประโยชน์จากงานวิจัยอย่างแท้จริง 2) การสร้างความเข้าใจให้กับสังคมโดยเฉพาะผู้ที่มิใช่นักวิชาการที่จะทำให้วิทยานิพนธ์เหล่านี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ยอมรับความคิดที่สร้างสรรค์ การวิพากษ์ที่เยียบคม พร้อมยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น แสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อส่งผลการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาได้จริงต่อไป

7. แนวโน้มการทำงานร่วมกัน ONE FOR ALL, ALL FOR ONE

การจัดการเรียนการสอนในสาขาที่เกี่ยวข้องของพัฒนศึกษามีความหลากหลายของทุกมหาวิทยาลัย ก็เนื่องด้วยแนวคิดหลัก ปรัชญา ที่มา และบริบทของแต่ละมหาวิทยาลัยที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความร่วมเดียวกัน คือการมองและแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการด้วยแนวคิดที่เป็นสหวิทยาการ 1) มหาวิทยาลัยทั้งหมดควรมีจุดร่วมร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายของการทำวิทยานิพนธ์ อาจเริ่มจากการจัดประชุมวิชาการของคณาจารย์และนิสิตนักศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากนั้นจึงร่วมกันมองประเด็นทางสังคมที่น่าสนใจในสังคมช่วงเวลานั้นๆ 2) การพัฒนาอาจารย์ร่วมกันก็ย่อมมีความสำคัญ เพราะการทำวิทยานิพนธ์ในสาขานี้ผู้ที่มือถนัดอย่างมากคืออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่จะนำทางให้ผู้เรียนได้มองเห็นประเด็นทางสังคมไปในทิศทางเดียวกันหรือใกล้เคียงกันในมิติที่ผู้เรียนมีความสนใจ การทำงานของคณาจารย์เช่นนี้จะสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการได้มากยิ่งขึ้น และยังยืน

ดังนั้น การทำงานร่วมกันบนความหลากหลายที่เป็นหนึ่งเดียวตามคำว่า ONE FOR ALL, ALL FOR ONE จึงถือเป็นหลักในการพัฒนาร่วมกันต่อไปเพื่อพัฒนาบัณฑิตของเราให้สามารถ “มองปัญหาออก แก้ปัญหาเป็น และสร้างกระบวนการได้” อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 นโยบายการสนับสนุนการทำงานและเปิดรับคณาจารย์ในสาขาใกล้เคียงเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ ซึ่งในขณะนี้ปัญหาหลายประการ เนื่องจากเป็นสหสาขาวิชาจึงจำเป็นต้องมีคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันและเปิดมุมมองของผู้เรียนให้กว้างขวางขึ้น แต่อาจารย์ที่มีลักษณะดังกล่าวอาจจะเรียนจบไม่ตรงสาขาวิชาพัฒนศึกษา หากแต่เป็นสาขาที่เกี่ยวข้องเช่น สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ แต่ก็ไม่สามารถเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้ ส่งผลต่อการให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์ของนิสิตที่มีความต้องการและความเชี่ยวชาญไม่เหมือนกัน จึงไม่มีอาจารย์เพียงพอ ดังนั้น การรับอาจารย์ควรมี 2 แบบ คือที่เรียนจบสาขาพัฒนศึกษาโดยตรง กับผู้ที่เรียนจบในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่นด้านรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มนุษยศาสตร์ เป็นต้น

1.2 นโยบายสร้างความเข้าใจกับสังคมเรื่องความหมายและความสำคัญของพัฒนศึกษา เนื่องจากคนส่วนมากไม่เข้าใจเป้าหมายและลักษณะของงานพัฒนศึกษาที่แท้จริง เพราะเข้าใจว่าเป็นการพัฒนาการศึกษา อีกทั้ง เมื่อมีผู้สนใจเข้าศึกษาต่อในสาขานี้มักจะไม่ได้รับอนุมัติให้เข้าศึกษาต่อเพราะหน่วยงานหรือองค์กรมักจะไม่เข้าใจว่าเรียนจบมาแล้วจะมีประโยชน์อย่างไรต่อองค์กร จึงไม่มีตำแหน่งบรรจุงานในชื่อตำแหน่ง “นักพัฒนศึกษา” หรือแม้เรียนจบแล้วก็ยังไม่สามารถนำไปปรับใช้ได้ จึงเป็น

หน้าที่ของสถาบันที่เปิดสอนในสาขานี้และผู้ที่ยื่นจบไปแล้วจะต้องประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจกับสังคมส่วนใหญ่มากขึ้นด้วย

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 การปรับวิธีการจัดการเรียนการสอน ในอนาคตต้องพิจารณาให้ดีว่าเป้าหมายของการสอนของสาขาวิชาพัฒนศึกษาคืออะไร ซึ่งมักเป็นไปเพื่อให้ความรู้และสร้างบุคลากรที่ทำประโยชน์ให้กับสังคม หรือสนับสนุนให้ผู้สนใจจบการศึกษาในระดับต่างๆ ได้ ซึ่งหากมีแนวคิดเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้คนทั่วไป ก็อาจเปิดสอนเป็นหลักสูตรสั้นๆ ในแต่ละหัวข้อให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งอาจนำมาเทียบโอนเป็นรายวิชาหากมีโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่างๆ หากแต่แนวทางนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า จะเกิดการขัดแย้งกันกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบันที่พยายามจะเพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนร่วมกัน ฝึกปฏิบัติการในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกันระหว่างผู้เรียนและคณาจารย์ ซึ่งเป็นการเรียนที่ใช้ระยะเวลานาน อย่างไรก็ตาม การเปิดสอนเป็นหลักสูตรย่อยๆ จึงอาจเป็นทางเลือกของการจัดการเรียนการสอนในอนาคตอันเป็นหน้าที่ของผู้สอนด้านพัฒนศึกษาที่จะต้องปรับตัวต่อไป

2.2 การประชาสัมพันธ์แนวคิดและผลงานของสาขาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่นการจัดประชุมทางวิชาการ การจัดทำวารสารวิชาการ การจัดเสวนาร่วมกันระหว่างนักวิชาการและประชาชนทั่วไป รวมถึงการที่ผู้เรียนได้นำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในพื้นที่จริงร่วมกับชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของสาขาวิชาพัฒนศึกษานี้ในการเปิดเผยให้สาธารณชนได้เห็นถึงประโยชน์เป็นอย่างดี

2.3 การเปลี่ยนชื่อสาขาวิชา จากที่ได้ศึกษาบริบทของทุกมหาวิทยาลัยจะเห็นว่า บางมหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนชื่อสาขาวิชาจากพัฒนศึกษาไปเป็นชื่ออื่นๆ ที่แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของหลักสูตรได้อย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ อีกทั้งยังเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งงานในหน่วยงานต่างๆ อย่างไรก็ตาม ได้มีความเห็นว่า ชื่อ “พัฒนศึกษา” มีความหมายโดยตรงกับ Development Education จึงสมควรให้คงไว้ หากแต่เมื่อมีมหาวิทยาลัยอื่นๆ ต้องการเปิดสอนเพิ่มเติม ควรเปลี่ยนชื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

2.4 การส่งเสริมสนับสนุนคณาจารย์ให้เรียนในสาขาที่ต้องการ โดยเป็นการให้ทุนกับคณาจารย์ในการศึกษาต่อในสาขาที่ขาดแคลนมากขึ้น อาทิ การศึกษาเปรียบเทียบ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

2.5 สนับสนุนให้นักศึกษาทำวิจัยเชิงปฏิบัติการมากขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงจากงานวิจัย อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และเป็นนักพัฒนศึกษาที่ดีต่อไปด้วย

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 เนื่องจากข้อสรุปหนึ่งของการวิจัยในครั้งนี้เห็นว่า คณาจารย์มีส่วนอย่างมากต่อแนวโน้มของการทำวิทยานิพนธ์ ดังนั้นจึงควรศึกษาพื้นฐานของอาจารย์ผู้สอนว่าเป็นอย่างไรในปัจจุบัน และความต้องการอาจารย์ในอนาคตเป็นอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลคุณสมบัติของอาจารย์ที่มี ที่ขาดแคลน และต้องการเพิ่มเติม สร้างเป็นแนวทางในการพัฒนาอาจารย์ให้เหมาะสมต่อไปด้วย

3.2 จากวิทยานิพนธ์ที่ได้นำมาสังเคราะห์มีข้อสังเกตว่า จะดำเนินการวิจัยไปตามความถนัดหรือพื้นฐานของผู้เรียน ดังนั้น หากทำการสังเคราะห์งานวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป ควรนำประวัติของผู้ทำวิทยานิพนธ์มาร่วมวิเคราะห์ด้วย เพื่อจะได้ทราบถึงกลุ่มเป้าหมายที่สนใจศึกษาในสาขานี้ อันจะเป็นประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจเข้าเรียนต่อไป

3.3 เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์ของงานวิทยานิพนธ์ต่อการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง จึงควรมีการวิจัยเพื่อติดตามบัณฑิตที่เรียนจบแล้วว่าไปทำงานอะไร ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างไร หรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อจะได้เห็นถึงประโยชน์ที่แท้จริงของวิทยานิพนธ์ทางพัฒนศึกษา อันจะส่งผลถึงการพัฒนากลยุทธ์และการจัดการเรียนการสอนต่อไป

References

- Havanon, N. (1996). *Development Education: Brain-based Learning and Transfer of development*. Bangkok: Srinakharinwirot University. [in Thai]
- James, P., & Steve, A. Y. (2017). *Conclusion: Interdisciplinary links and future directions in advancing interdisciplinary approaches to international relations*. Cham: Springer International Publishing.
- Jamornmann, U. (1988). *Qualitative data analysis*. Bangkok: Funny Publishing. [in Thai]
- Osler, A. (1994). *Development education: Global perspectives in the curriculum*. London: Cassell.
- Rukspollmuang, C. (2014). *Development education paradigm shift*. Bangkok: Winyuchon. [in Thai]
- Sudrung, J. (2009). *Synthesis of thesis on educational supervision* (Research report). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]